

Berättelser om psykisk sjukdom

LIVA19

VT 2024

Onsdag 28 februari

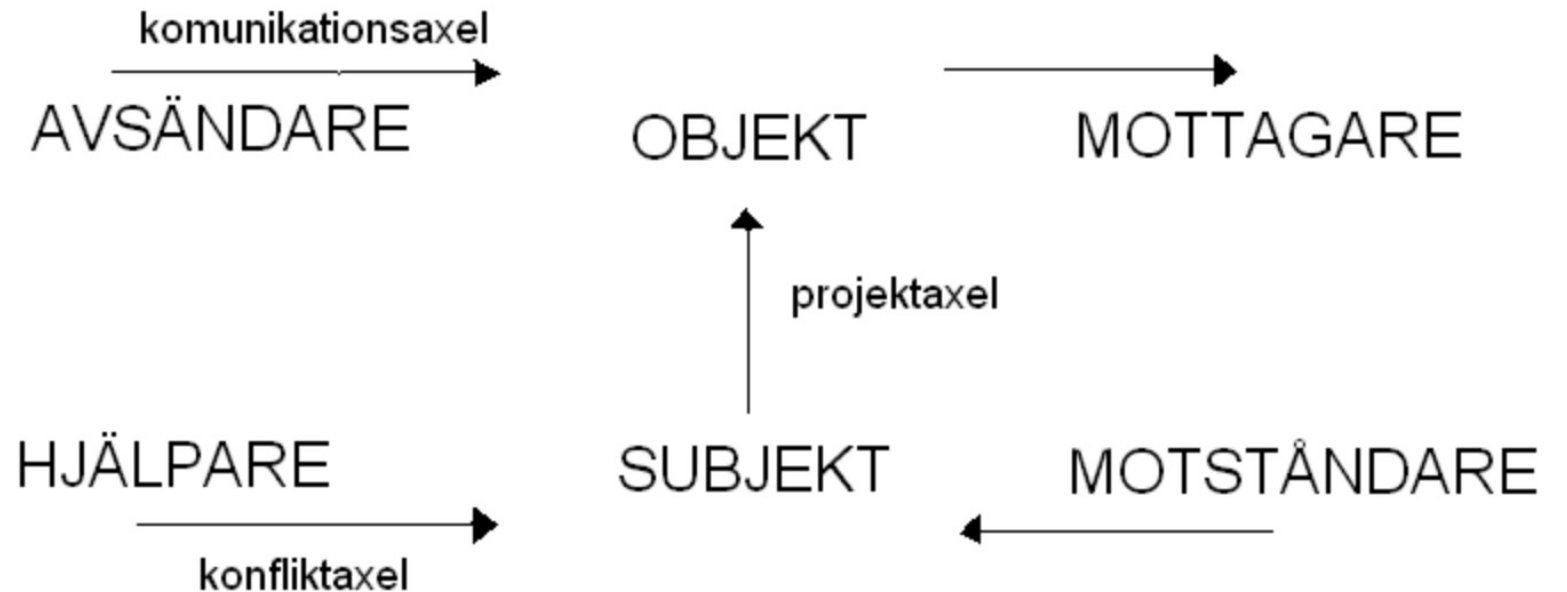
Daniel Helsing

LUNDS
UNIVERSITET

Berättelseanalys (Hedberg i *Litteraturvetenskap I*)

- **Material** (det som det litterära verket handlar om, inkl. karaktärer, händelser, platser osv.) vs. **form** (det sätt på vilket författaren presenterar materialet)
- Aktantmodellen (A.J. Greimas) (avser **material**)
- obs! aktant inte detsamma som aktör
- aktant: kan vara en karaktär, men kan också vara grupper, känslor, idéer, etc.
- subjekt: protagonisten
- objekt: målet/uppdraget
- avsändare: den/det som utdelar uppdraget
- mottagare: den/det som tjänar på att målet nås
- obs! samma aktör kan inta många aktantpositioner

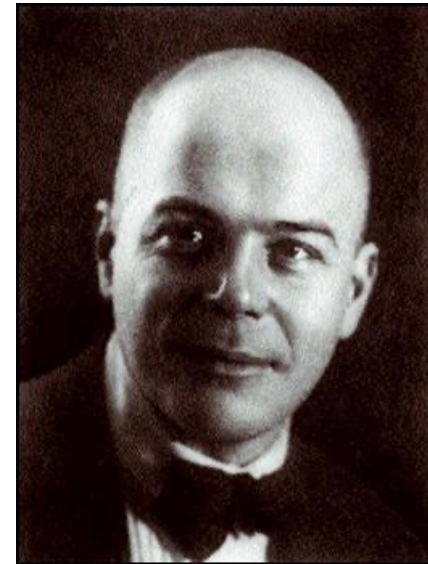
Berättelseanalys (Hedberg i *Litteraturvetenskap I*)

Fabel (material) och intrig (form)

- Ordning
  - händelserna i kronologisk ordning (fabel): A B C D E F
  - den ordning i vilken händelserna presenteras: D B A F D E D C (t.ex.)
- Tempo: hur mycket tid en händelse tar i fabeln respektive i intrigen
  - om en händelse får mer tid i intrigen än fabeln kan det indikera att den är viktig
- Frekvens: hur många gånger en händelse presenteras
  - om en händelse eller ett motiv presenteras upprepade gånger kan det indikera att den/t är viktig/t

Främmandegöring

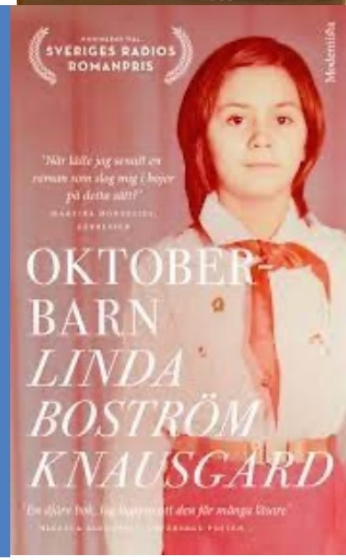
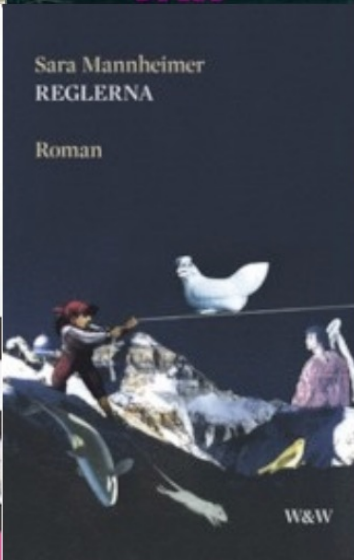
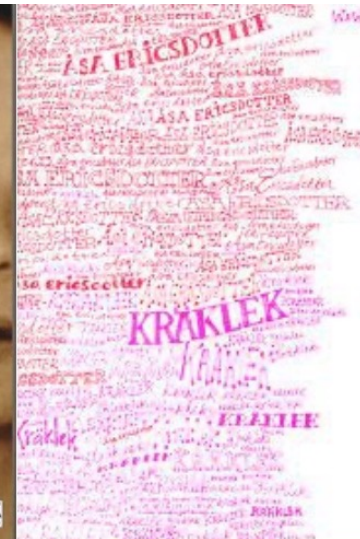
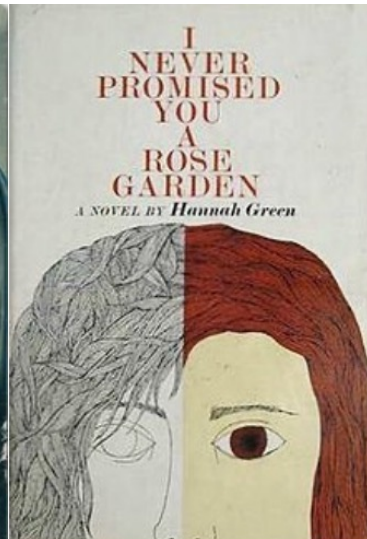
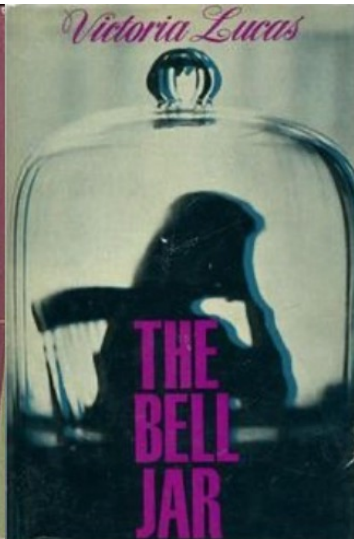
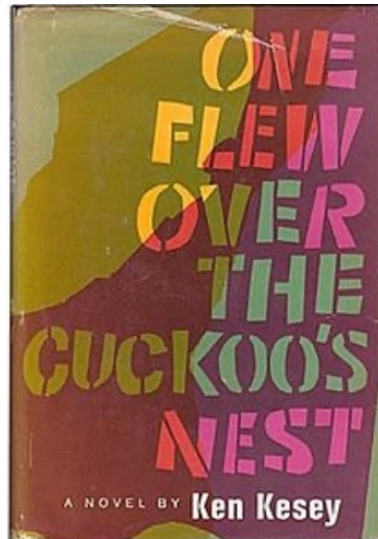
- Viktor Sklovskij, "Konsten som grepp" (1917)
- Grundläggande fråga: vad är det som gör en litterär text litterär? Vari består litterära texters *litteraritet*?
- Grundläggande ansats: det handlar inte om att tolka litteratur, utan om att **förklara**
- Sklovskij: **främmandegöring** är litteraturens väsen: att beskriva det välbekanta som om det vore obekant, som om man såg det för första gången
- "And so this thing we call art exists in order to restore the sensation of life, in order to make us feel things, in order to make a stone stony. The goal of art is to create the sensation of seeing, and not merely recognizing, things; the device of art is the 'enstrangement' [främmandegöringen] of things and the complication of the form, which increases the duration and complexity of perception, as the process of perception is, in art, an end in itself and must be prolonged." (Sklovskij, 1917, eng. övers. i *Poetics Today*, vol. 36, nr. 3, 2015)
- Skaka om läsaren, få läsaren att se livet och världen med nya ögon
- Materialet (fabeln) för en litterär text oviktigt; formen (intrigen) är det viktiga: *hur* materialet sätts samman till en litterär text (konsten som **grepp**)

Litterära grepp

- Texten som **hantverk**
- Litterära texter som uppbyggda av **grepp** eller **tekniker**
- Exempel på litterära grepp:
  - bildspråk (metaforer, liknelser, symboler)
  - stilfigurer (anafor, alliteration, ironi)
  - upprepning
  - radbyte (poesi), paragrafindelning (prosa)
  - stil (ironisk, allvarlig, högtravande, byråkratisk)
  - fokalisering (genom vems ögon ser vi världen?)
  - berättaren (vem berättar? hur förhåller sig berättaren till det berättade? kan vi lita på berättaren?)
  - karaktärsskildring (platta eller runda karaktärer?)

Psykisk sjukdom i litteraturen: Tema? Genre?

Esaias Tegnér, "Mjältsjukan" (1825)

Jag stod på höjden av min levnads branter,
Där vattendragen dela sig och gå
Med skummig bölja hän åt skilda kanter;
Klart var där uppe, där var skönt att stå.
Jag såg åt solen och dess anförvanter,
Som, se'n hon slocknat, skina i det blå;
Jag såg åt jorden, hon var grön och härlig,
Och Gud var god och människan var ärlig.

Då steg en mjältsjuk svartalf upp, och plötsligt
Bet sig den svarte vid mitt hjärta fast;
Och se, på en gång allt blev tomt och ödsligt,
Och sol och stjärnor mörknade i hast;
Mitt landskap, nyss så glatt, låg mörkt och höstligt,
Var lund blev gul, var blomsterstängel brast,
All livskraft dog i mitt förfrusna sinne,
Allt mod, all glädje vissnade där inne.

Vad vill mig verkligheten med sin döda,
Sin stumma massa, tryckande och rå?
Hur hoppet bleknat, ack, det rosenröda!
Hur minnet mulnat, ack, det himmelsblå!
Och själva dikten! Dess lindansarmöda,
Dess luftsprång har jag sett mig mätt uppå.
Dess gyckelbilder tillfredsställa ingen,
Lös-skummande från ytan utav tingen.

Dig människosläkte, dig bör jag dock prisa,
Guds avbild du, hur träffande, hur sann!
Två lögner har du likväl till att visa,
En heter kvinna och den andra man.
Om tro och ära finns en gammal visa,
Hon sjunges bäst, när man bedrar varann.
Du himlabarn! hos dig det enda sanna
Är kainsmärket, inbränt på din panna.

Ett läsligt märke av Guds finger skrivet
Vi gav jag förr ej på den skylten akt?
Det går en liklukt genom mänskolvivet,
Förgiftar vårens luft och sommarns prakt.
Den lukten är ur graven, det är givet;
Grav muras till, och marmorn ställs på vakt.
Men ack, förruttelse är livets anda,
Stängs ej av vakt, är överallt till handa.

Säg mig, du väktare, vad natten lider!
Tar det då aldrig något slut därpå?
Halvätne månen skriker jämt och skriker,
Gråtögda stjärnor gå alltjämt och gå.
Min puls slår fort som i min ungdoms tider,
Men plågans stunder hinner han ej slå.
Hur lång, hur ändlös är vart pulsslags smärta!
O, mitt förtärda, mitt förblödda hjärta!

Mitt hjärta? I mitt bröst finns intet hjärta,
En urna blott med livets aska i.
Förbarma dig, du gröna moder Herta,
Och låt den urnan en gång jordfäst bli;
Hon vittrar bort i luften; jordens smärta,
I jorden är hon väl ändå förbi,
Och tidens hittebarn, här satt i skolen,
Får kanske se sin fader -- bortom solen.

Form/skrivande som terapi

Pertinax

Let chaos storm!

Let cloud shapes swarm!

I wait for form.

Robert Frost

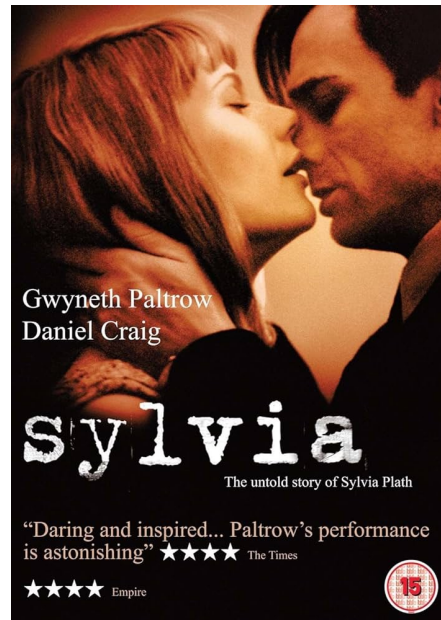
("pertinax", ung. stadig, ihärdig)

Sylvia Plath

- 1932–1963
- *The colossus and other poems* (1960)
- *The Bell Jar* (1963)
- Plaths död färgat receptionen
- Postumutgivning t.ex. *Ariel* (1965)
- Mytologisering
- Feministisk ikon

Isabella Nilsson

- 1989–
- Översättare (Lewis Carroll, Mervyn Peake, Edward Lear)
- *Verklighetsprojektet* (2011)
- *Det hungriga slottet* (2013)
- *Nonsensprinsessans dagbok. En sjukskrivning* (2018)
- *Vårt behov av vers – en nonsenspoetik för nervösa* (2020)
- etc.

The Bell Jar och *Nonsensprinsessans dagbok*

- Prosa
- Realism
- Coming of age
- Förstapersonsberättande
- New York; hemmet i Massachusetts; mentalsjukhus
- Före och efter självmordsförsöket
- Dokumentera psykisk sjukdom – skriva om att överleva
- Kvinnans position i samhället
- Nonsensdikt och språklek
- ”Vi löste korsord, lekte med ord, flätade rimflätor, slog språkkullerbyttor, bakade moralkakor, drog roliga historier, spelade sagospel för gallerierna, ordnade verklighetsutflykt”
- Intertexter och humor
- Rolldiktande: Nonsensprinsessan som en karaktär och en poetisk strategi
- Dagboken och året som struktur
- Ramberättelse/metatext
- Det terapeutiska skrivandet – skriva för att överleva

Diskussionsfrågor

1. Hitta exempel på främmandegöring i *The Bell Jar* och *Nonsensprinsessans dagbok*. Vad är det som främmandegörs (materialet) och hur främmandegörs det (greppen)?
2. Är Greimas aktantmodell användbar för att analysera *The Bell Jar* och *Nonsensprinsessans dagbok*? Varför/varför inte? Hur?
3. Vilken roll spelar form i gestaltningen av – och bearbetningen av – psykiska problem i *The Bell Jar* och *Nonsensprinsessans dagbok*?
4. Vilka är de framträdande temana i *The Bell Jar* och *Nonsensprinsessans dagbok*? Hur kommer de till uttryck?

